

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 10/2 (Aralık) 2023 s. 150-154, TÜRKİYE
DOI: 10.30804/cesmicihan.1332850
Yayın Değerlendirme

Işın Demirkent, *Niketas Koniates'in Historia'sı (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Dünya Basımevi, İstanbul, Ağustos 2004, 289 sayfa, ISBN:975-304-227-2.

Tunay KARAKÖK*

Başvuru/Submitted: 25.07.2023

Kabul/Accepted: 21.08.2023

Ortaçağ tarihi araştırma konuları içerisinde Bizans İmparatorluğu tarihi her zaman ilgi çekici olmuştur. Ancak hem kaynak dilinin zorluğu, hem kaynaklara ulaşım hem de bu kaynakların okuma, inceleme ve çevrilme işlemlerinin zorluğu dolayısıyla konu az çalışılan ve sınırlı kısımları çalışılan bir alan olarak kalmaktadır. Bu çalışmada söz konusu bu alan hakkında önemli olan ve 1118 yılından XIII. yüzyılın ilk dönemine kadarki olayları tanıklarının dili ile anlatan bir eser özelliği taşıyan *Niketas Khoniates'in Historia* adlı eseri ele alınmaktadır. Son derece güç ve kompleks bir üsluba sahip olsa da, XII. yüzyılın sonlarından elimize ulaşmış tek Bizans tarihi kaynağı olması, bu çalışmayı tarih araştırmacıları ve özellikle Bizans tarihi konusunda çalışma yapanlar için görülmesi gereken bir kaynak durumuna getirmektedir. Bu çalışmada da bu eser, hem içerik hem kaynaklık değeri hem de bir Bizans tarihi kaynağı nasıl olmalı noktasında değerlendirme ve çıkarımlarda bulunularak incelenmeye çalışılmıştır.

Tarih yazma ihtiyacının hissedildiği ilk günden beri temel gaye gelecek kuşaklara bilgi aktarımını sağlamak ve yazarların ölümü sonrasında bile edindikleri tecrübelerin kuşaklar boyunca aktarılması ve ölümsüz hale gelmesiydi. Bilhassa Bizans dönemi için konuşacak olursak tarihçilerin tarih kaleme almalarındaki amacın bazen geçmişle hesaplaşmak, bazen de kendi iç huzurlarını tesis etmek olduğunu düşünebiliriz. Bu çalışmaya konu olan *Niketas Khoniates'in Historia* adlı eseri de ikinci amaca yönelik yazılmış bir eser durumundadır. 1118 yılından

* Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tkarakok@bartin.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0003-4028-2148>

başlayarak 1200'lü yılların ilk çeyreğine kadarki hadiseleri anlaşılması son derece güç ve karmaşık klasikleştirilmiş bir üslup ile ele alan orijinal kaynak durumunda olan bu eser; Bizans tarihinin XII. Yüzylında yaşananları ile III. ve IV. Haçlı Seferleri için önemli bir eser konumundadır. Klasik Yunan tarih yazım geleneğine bağlı kalarak yazılmış olan bu eser, yazım stili son derece karmaşık bir durum ihtiva ettiği için sıklıkla kelimelerin farklı anlamlarıyla ve okuyucuların beklentileriyle oynamıştır (Konuk, 2021, 250; Işıltan, 1995, 2; Demirkent, 2004, 2-7).

1981 – 2005 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmış olan Işın Demirkent, ülkemizde Prof. Dr. Fikret Işıltan'dan sonra *Niketas Khoniates'in Historia* adlı eserinin Türkçe 'ye çevirisini yapan ikinci kişi olup, Ortaçağ Tarihi alanı profesörüdür. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde lisans eğitimini tamamlamış olup, doktorasını “*Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*” başlıklı tezi ile yine aynı üniversitede tamamlamıştır. 1981 yılında doçent, 1988 yılında ise Profesör unvanlarını almış olan Demirkent, 1975-1976 yıllarında Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt'ta bir yıl alanına dair araştırmalar ve incelemeler yapmış ve 1983'ten ölümüne kadar Türk Tarih Kurumu asli üyesi olarak görev almıştır. (Işıltan, 1995, 4-5; Başar, 2020, 316-317).

1150-1160 yılları arasında doğduğu tahmin edilen Khoniates (Konuk, 2021, 252), bu kitabının yazım amacını eserinde; XI. yüzyıl sonlarından itibaren Haçlı Seferleri adıyla doğuya seferler düzenleyen Haçlıların, bu seferlerinden üçüncüsü ile 1204 yılında dördüncüsünü yaptıkları seferde İstanbul'a nasıl geldiklerini, bu sırada Bizans'ın içinde bulunduğu taht mücadelelerini fırsat bilerek bu şehri nasıl istila ettiklerine dair bilgiler vermek olarak belirtmiştir (Demirkent, 2004, 25). Denizli- Honaz yakınlarında doğup büyüdüğü bilinen yazar, 9 yaşında İstanbul'a gönderilmiş ve sonraki yıllarını burada ağabeyinin yanında geçirmiştir (Konuk, 2021, 252). 1204 yılındaki dördüncü haçlı seferi sırasında Latinlerin şehri kuşatıp korkunç bir şekilde yağmaladıkları sırada şehirde bulunan ve yaşanan olayların görgü tanığı olan Niketas Khoniates; İstanbul'un tarihinde böylesi görülmemiş olan bu yağmalamaların çağdaş Bizans tarihçileri ile Avrupalı yazarlar tarafından da kitaplarında ve araştırmalarında konu olarak seçilmiş olduğundan eserinde bahsetmiştir. Bu noktada Niketas, eserinde özellikle İstanbul'un yağmalanması sırasında yaşanan olayları kederli bir tarzda anlatmış, felaketi tasvir ederken *Kitab-ı Mukaddes*'den cümleler kullanmış ve Homeros'un İlyada ve Odesseia'dan aldığı dizelere yer vermiştir. İlk olarak 1995 yılında Fikret Işıltan tarafından *Historia (Ioannes ve Manuel Komnonos Devirleri)* adı ile Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan çevirisi yapılarak basılan bu eser, 2006 yılında bu çalışmada esas aldığımız çevirinin sahibi olan Işın Demirkent tarafından *Niketas Koniates'in Historia'sı (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve*

Yağmalanması adı ile Dünya Basımevi tarafından yayımlanmıştır. Beş ana bölümden oluşan bu eserin; XXI-XXIII sayfaları arasında Önsöz, XXV-XXXIII sayfaları arasında Giriş kısımları, 1-118 sayfaları arasında “İmparator Aleksios Angelos (1195-1203)”, 119-136 sayfaları arasında “İsaakios Angelos’un Oğlu Aleksios ile Beraber İkinci İktidarı (1203-1204)”, 137-160 sayfaları arasında “Murtzuphlos Adıyla da Bilinen Aleksios Dukas’ın İktidarı (1204)”, 161-236 sayfaları arasında “İstanbul’un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması” ve 237-248 sayfaları arasında “Niketas Khoniates’in Konstantinapolis Tarihi’nden Heykeller” başlıkları ve bu başlıklara dair bilgilendirmeler yer almaktadır. Eserin sonunda ise Angelos Hanedanı’na ait soy ağacı, eserde geçen terim vb. açıklayan Sözlük, Bibliyografya, Genel Dizin, Döneme ait Haritalar ve Resimler yer almaktadır (Demirkent, 2004, 21-23).

Niketas Khoniates’in *Historia’sı*’nın *İmparator Aleksios Angelos (1195-1203) Dönemindeki Olaylar* başlıklı ilk bölümü, Birinci Kitap, İkinci Kitap ve Üçüncü Kitap olarak bölümlere ayrılmış ve bu bölümde Aleksios’un tahta çıkışı ve Ayasofya’da taç giymesi, karısının onun tahta çıkışı sırasında halkın isyan çıkarmaması için yaptığı olaylar, tahta çıktıktan sonraki devlet görevlilerini atama ile kendi görevleri konusundaki yaptıkları, Haçlıların Haliç’e girerek şehri kuşatıp yangın çıkarmaları, Kıbrıs Krallığı ile ilişkileri, Bulgarlarla olan mücadeleleri, Anadolu’da Türklerle yapılan savaşlar ve İmparator’un başkentten kaçışına kadar ki süreç ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Devamında bu bölümde Haçlıların Bizans’la ilk karşılaşması, İstanbul’u kuşatmaları, Haçlıların İstanbul’da çıkardığı ilk yangın ve Aleksios’un Haçlılara karşı başarısız olduğu da yine bu bölümde anlatılmaktadır. Eserin ikinci bölümünde; dönemin Bizans İmparatoru Isaakios Angelos’un oğlu Aleksios ile beraber ikinci iktidarı (1203-1204) dönemindeki olaylar anlatılmaktadır. Latinlerle yapılan antlaşmalar, Latinlerin Müslüman tüccarlara saldırısı ve İstanbul’da ikinci bir yangın çıkarmaları, İmparatoriçe Euphrosyne’nin tutuklanması, eski İmparator Aleksios’un tahta geçmeye çalışması, İmparator II. Isaakios Angelos’un batıl inançları ve Athena heykelini yok etmesi, Aleksios Dukas’ın Latinlere karşı savaşı, halkın İmparatora karşı isyanı ve imparator olarak Nikolas Kanabos’u seçme çabaları, Aleksios’un hapse atılması, Murtzuphlos’un Nikolaos Kanabos ile taht mücadelesi ve Aleksios’un hapiste öldürülmesi ile ise bu bölüm sona ermektedir.

Eserin *Murtzuphlos* adıyla bilinen *Aleksios Dukas’ın İktidarı* başlıklı üçüncü bölümünde Dukas’ın saltanatı konu edinilmiştir. Latin kuşatmalarına karşı alınan önlemler ve barış görüşmeleri, Flandre kontu Baudoin ile Philea çevresinde yaptığı savaş, Latinlerin saldırıya Haliç’ten başlamaları, Aleksios Dukas’ın müdahaleleri, Latinlerin İstanbul’u ateşe vermesi sonrası halkın ve İmparator Aleksios Dukas ile ailesinin şehri terk etme çabaları, Konstantinos Dukas ve Laskaris’in imparatorluk mücadeleleri anlatılmaktadır. Niketas Khoniates bu bölümde, Latinlerin yaptıklarına karşı yaktığı ağıt ve Kitab-ı Mukaddes ‘ten yaptığı alıntılar ile duygularını

dile getirmeye çalışmıştır. Eserin aynı zamanda ana başlığı da olan *İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması* başlıklı dördüncü bölümünde; Niketas ve ailesinin hayatı, Venedikli tacir Domenico'nun İstanbul'dan kaçışı, Latinlerin İstanbul'u ele geçirdikten sonra tahta kimin seçileceği hakkındaki toplantıları ve ülke topraklarını nasıl paylaştıkları, Latin hükümdar Baudouin de Flandre'nin tahta çıkışı ve sonrasında Anadolu'ya yürümesi, İznik'te olan Theodoros Laskaris ile yapılan savaş, Bursa ve Atina kuşatmaları, Bulgarların Bizanslıları Latinlere karşı kışkırtması, Laskaris ile savaşan Manuel Mavrozomes gücüne güç katmak için Türklerle ittifak yapıp kızını da Selçuklu hükümdarı Keyhüsrev'e vermesi, Latinlerin İstanbul'u yağmalarından bahsedilmektedir. Devamında ise bu bölüm Fransa Kralı V. Henri'nin Latinler vasıtasıyla İskit ve Ulah ordularını harekete geçirmesi üzerine onlara karşı sefere çıkmasına dair verilen malumatlar ile son bulmaktadır. Eserin son bölümü olan *Niketas Khoniates'in Konstantinopolis Tarihi'nden Heykellerle* olan kısımda ise İstanbul'da bulunan heykeller ve tasvirleri, Latinlerin bunları nasıl harap ettikleri, Konstantinos Forumu'nda duran Hera heykelinin ve sonrasında Rüzgârın Kölesi anlamına gelen Anemodulion heykelinin eritilip nasıl paraya çevrildiği, anlatılmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bölümlerinden elde edilen malumatlar ışığında söz konusu bu eserin, siyasi ve askeri bir tarih hüviyeti taşıdığı anlaşılmaktadır. 118 yılından itibaren bizzat kendisinin de görgü şahidi olduğu İstanbul'un 1204'de Haçlılar tarafından yağmalanmasına kadar geçen süre zarfındaki Komnenos ailesine mensup imparatorların ve onların faaliyetlerini kaydettiği anlaşılan bu eserinde Niketas Khoniates, yaşadıklarını tasvir ederken olayları hissettiği duygular ile birlikte anlatmaya çalışmıştır. Yazar eserinde belirtmiş oldukları ile Latinlerin İstanbul'u zapt etmelerini ve şehri yağmalamalarını, Haçlı seferlerini ve bu seferlerin asıl amacının İstanbul'u ele geçirmek olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Özellikle IV. yüzyıl ile birlikte Hristiyanlara ev sahipliği yapan İstanbul'un, tarih boyunca bu denli tahrip edilip sahip olduğu tarihi eserlerin, mimari yapıların ve kutsal emanetlerin yağmalanıp bir daha yerine getirilmeyecek şekilde nasıl tahrip edildiklerini, Haçlıların Anadolu'da nasıl yayılım gösterdiğini, Bizans'ın Anadolu Selçuklu Devleti ile savaşlarını ve bu iki devletin birbirleri ile olan ticari ilişkilerini de konu edinmesi nedeninden dolayı da bu eser aynı zamanda Anadolu, Anadolu Selçuklu Devleti ve Türk tarihi kaynaklarından biri olma özelliği de taşımaktadır. Mevcut el yazmalarına göre iki versiyonu bulunan bu eserin; daha çok imparator sarayında yazılmış olan kısa ve imparatoru konu alan bir çalışma kimliği taşıyan ilk versiyonu 1205 yılına kadarki olayları anlatırken, ikinci versiyonu 1204 sonrası yaşananları anlatmaktadır. Daha uzun, daha ahlakçı, daha aşağılayıcı ve daha kötümser bir üslup ile kaleme alınmış 1118-1206 yılları arasını kapsayan ikinci versiyon, temelde 1204 yılındaki

Latinlerin İstanbul'u işgal faciasını açıklama çabası taşımaktadır. Bir kısmı XIII-XIV-XV. ve XVI. yüzyıllarda kaleme alındıkları tespit edilmiş olan toplamda on ikiden fazla el yazması günümüze ulaşmış olan bu eserin, ilk edisyonu Hieronymus Wolf tarafından 1557 yılında yayımlanmıştır (Konuk, 2021, 252-254). İngilizce, İtalyanca, Almanca ve Türkçe tercümeleleri bulunan bu eser, özellikle XII. ve XIII. yüzyıllar arasındaki dönemde Bizans İmparatorluğunun siyasi, askeri, dini, ekonomik ve sosyo kültürel hayatına dair önemli bilgileri ilk elden veriyor olmasından dolayı kıymetli bir dönem kaynağı niteliği taşımaktadır. Her ne kadar kullandığı dil ve cümle yapısı karmaşık olsa da sonralarda yapılan çeviriler ile bu karmaşıklıkların en alt seviyelere indirilmiş olduğu rahatça görülebilmektedir. Türkçe tercümeleleri ile de hem dönem Anadolu'su hem de dönem Anadolu'sunun siyasi havasını anlamada Türk tarihçilerine ve araştırmacılarına yardımcı olabilecek önemli kronik tarzında eserlerin başında yer alan bir tarih kaynağı durumundadır.

Kaynaklar

Başar, F., "İşin Demirkent", *DİA*, Cilt Ek 1, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, 316-317.

Demirkent, İşin, *Niketas Koniates'in Historia'sı (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı Ve Yağmalanması*, İstanbul: Dünya Basımevi, 2004.

Konuk, S., *Leonara Neville: Bizans Tarihçileri Ve Tarih Yazımı Rehberi*, İstanbul: Selenge Yayınları, 2021.

İşıltan, F., *Historia (Ioannes Ve Manuel Komnonos Devirleri)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.